

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2008 BALANDŽIO 5 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 67 (14)

Pastabos pačiam sau

Dialogo su skaitytojais pradžia

Pagaliau, po pusmečio triuso, pradedu susilaukti atbalsių iš už Atlanto. Tai mane nudžiugino. Ima tirpti perregima kaip oras, bet patvari siena tarp laikraščio, šiuo atveju *Priedo*, ir jo skaitytojų. Prieš kurį laiką parašė p. Zigmas Viskanta iš Kalifornijos. Jis siūlė spausdinti daugiau knygų recenzijų. Redaktorė žada, įsiklausydama į skaitytojo nuomonę, aktyviau supažindinti su literatūros naujienomis. Knygų recenzijomis nuo seno talkina malonusis ponas Pranas Visvydas, o ši syki (*Priedo* numeryje) spausdiname jo atsiųstą kultūros įvykių mozaiką iš Los Angeles. Tai lyg savotiškos *Pastabos pačiam sau*, gyvai, stilingai ir pagaliai fiksuojančios tėvynainių losangeliečių kultūrinį gyvenimą. Pasvajoju: kad taip iš visų pasaulio kampų, kur gyvena lietuviai, atsirastų kultūros entuziastų, aprašančių konkrečios vietovės kultūros įvykius. Kultūra yra ta gyvybinė gija, kuri jungia viso pasaulio lietuvią.

Sulaukiu ir seno pažįstamo Jono Pabedinsko atsiliepimo-pastabų apie konkrečius rašinius buvusiuose *Draugo Priedo* numeriuose. Norisi jas pacituoti ištiesai, nes tai lyg ir gairės, kur link kreipti leidinio veidą.

„Sveikinu Jus su tinkamai ir iškiliai redaguojamu *Draugo* Kultūrinio priedu, – rašo J. Pabedinskas. – Man dabar yra proga ši kartą Jums pasiūsti pora pastabėlių. Pirmiausia apie J. Pikūno recenziją *Drauge*, pristatant kun. Aliulio knygą 'Vieno žąsiaganio istorija'. Prof. Pikūnas tikrai įmantriai parašė – be kunigo veiklos apskritai arba kai kurių detalių per okupaciją vertinimo. Taip ir nežinau dabar, ką apie kun. Aliulio gyvavimą per sovietmetį galvoti, o gal iš viso nėra ko galvoti... Gal tik džiaugtis jo veikla dabar pas ateitininkus ir apskritai visuomenėje. Taip ir likau, nežinodamas, kas darėsi šituo atveju.

Taip pat sveikinu, kad *Drauge* paskelbėte Algimanto Baltakio prisiminimų ištraukas. Kas atidžiai jas perskaitys, galės pamatyti tuometinių 'dorų aparaičių' galvojimą ir kaip jie vertina dabartinius įvykius. Išeivijoje tokios medžiagos retai pasitaiko. Tik ne mums, iseiviams, tuos laikus vertinti, nes nežinome, kaip mes patys būtume toje padėtyje elgęsi, – kokie drąsuoliai būtų iš mūsų tada pasidare...

Baltakio darbai *Pergalėje* atrodo atspindi, kaip sakai, 'laisvėjančio socializmo' mintijimą. Klausimas, ar jis toks ir dabar pasiliko tarp buvusio socializmo elito. Ar tik ne toks Baltakis atstovauja 'padoriems' buvusiems valdininkams, kurie galėjo tada, o ir dar dabar, nematyti ir išgyventi dėl tautoje įrėžtų skausmo ženklų. Ir tik dabar apgailestauja dėl to, kas vyko. Įdomu, kad jo pikčiausias nusiteikimas yra ne prieš tautines davatkas, o prieš 'buvusius' bendražygius/kameradus/draugus Venclovą, Štromą ir Šaltenį. Tai nieko naujo, nes istorijoje ir kitose tautose daug tokių atvejų. Tiesiog klasikinis pavyzdys.

Taigi labai ačiū už šitų prisiminimų pristatymą iseivijai. Tik kad mes čia tinkamai ir atidžiai viską perskaitytume..." Taip baigia Jonas Pabedinskas savo pastabas.

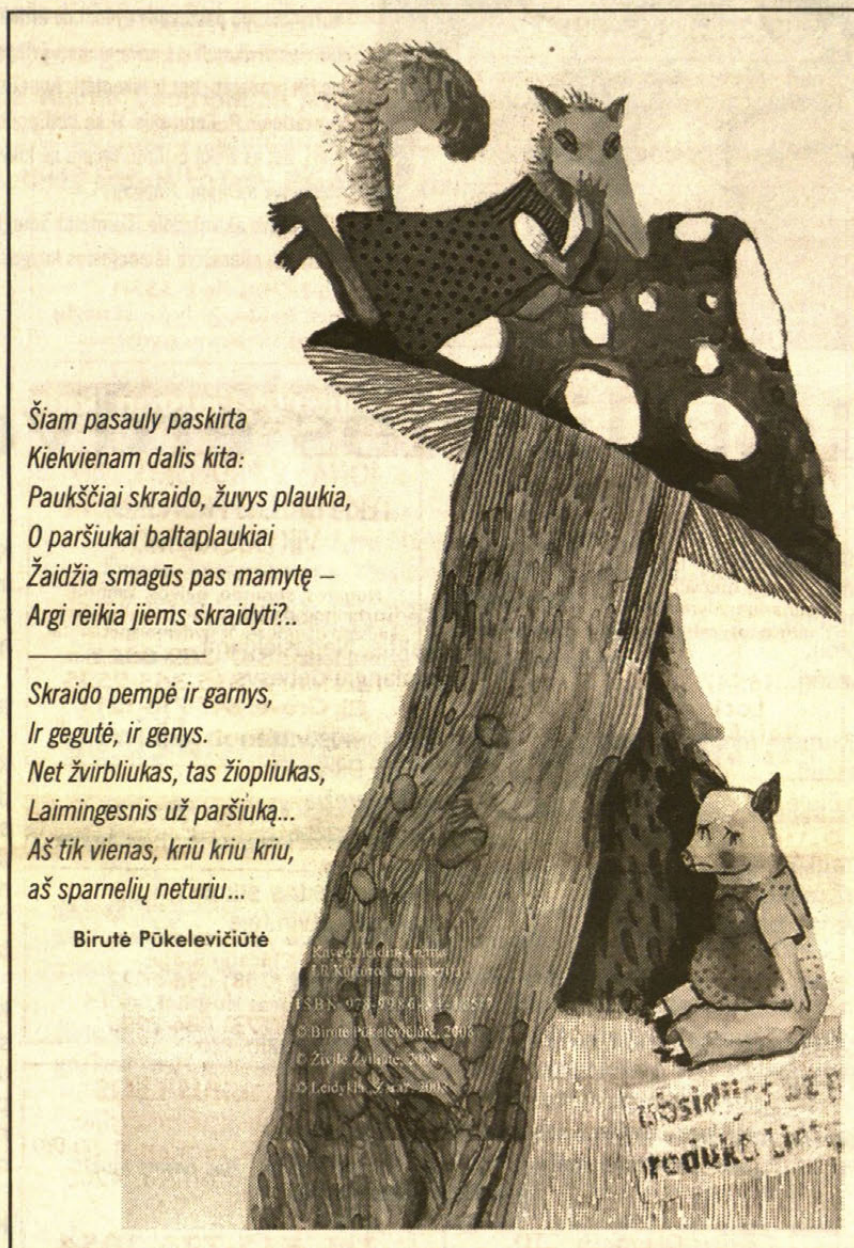
O gal kas nors kitaip mano? Gal redaktorė pagaliau sulauks ne tik aprašomųjų, bet ir diskusinių minčių – apie mūsų istoriją, praeities ir šiandieninę kultūrą, apie asmenybes, kurios atsiradavo šimtmečių eigoje, kad palaikytų Lietuvos gyvastį besikeičiančių okupacijų priespaudoje.

Aldona Žemaitytė

Kitame numeryje:

- Dana Palionytė. Apie Elena Baltrušaitienę.
- Birutė Marcinkevičiūtė (Mar). Eilėraščiai.
- Jonas Mikelinskas. Novelės.
- Mažoji anketa: Vanda Zaborskaitė.

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys



Šiam pasauly paskirta
Kiekvienam dalis kita:
Paukščiai skraido, žuvis plaukia,
O paršiukai baltaplaukiai
Žaidžia smagūs pas mamytę –
Argi reikia jiems skraidyti?..

Skraido pempė ir garnys,
Ir gegutė, ir genys.
Net žvirbliukas, tas žiopiukas,
Laimingesnis už paršiuką...
Aš tik vienas, kriū kriū kriū,
aš sparnelių neturiu...

Birutė Pūkelevičiūtė

Živilė Žviliūtė. Iliustracija Birutės Pūkelevičiūtės knygelei „Skraidantis paršiukas“.

„Žaros“ seriją „Vaikų knygelė“ papildė ilgai lauktas antrasis Birutės Pūkelevičiūtės „Skraidančio paršiuko“ (2008) leidimas. 2004 m. ši leidykla išleido tos pačios rašytojos eiliuotą pasakojimą vaikams „Klementina ir Valentina“. Abi B. Pūkelevičiūtės knygas spalvingai iliustravo Živilė Žviliūtė. Savo išvaizda jos labai skiriasi nuo 1974 m. Čikagoje „Darnos“ išleistų Kazio Veselkos kukliai iliustruotų pirmųjų leidimų. Ž. Žviliūtė kiekviename knygių puslapyje priešė daugybę fantastinių vaizdų. Įsmeinti gyvūnai jos iliustracijose veikia neįprastame, vaizduotė žadinančiame gamtos pasaulyje. Jame auga grybai, didesni už miško žvėrelius, gyvena didžiuliai paslaptingi paukščiai, o skraidančio paršiuko lėktuvėlis prilyginamas milžiniškam vabalui plačiai išskleistais sparnais. Į savo margaspalves vizijas dailininkė, sakytum, panardina verbalinio pasakojimo eilutes, tekstas ir vaizdai sudaro bendrą neišskiriamą visumą.

Taip rašo menotyrininkė, vaikų literatūros kritikė Ingrida Korsakaitė 6-ame šio *Priedo* puslapyje. O mes taip paminime Tarptautinę vaikų knygos dieną.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Aldona Žemaitytė. Dialogo su skaitytojais pradžia.
- 2 psl. Julija Švabaitė-Gylienė. Eilėraščiai.
- 3 psl. Eglė Perednytė. Mylėti
- 4 psl. Vytautas Balčiūnas. Šventovės skulptūrų galerija Anykščiuose.
- 5 psl. Pranas Visvydas. Išgirsti, pamatyti, susitikti...
- 6 psl. Ingrida Korsakaitė. Skaitytu, vadinasi esu.
Aušra Gudavičiūtė. Broliai Yčai iš Pasvalio.
- 7 psl. Vytautas Kaltenis. Atsipraususi ryto rasa.
- 8 psl. Stanislovas Abromavičius. Bažnytiniai chorai.



JULIJA ŠVABAITĖ-GYLIENĖ

Praėjusią vasarą Kauno leidykla „Naujasis lankas“ išleido naują Julijos Švabaitės poezijos knygą „Ant vėlių suoloelio“ su nostalgikiškai gražia Roberto Keturakio įžanga. Išeivijoje gal nedaugeliui ši knyga pateks į rankas, tad verta prie jos dar kartą sugrįžti, nors praėjusių metų rugsėjo mėnesį *Draugo* kultūriniam priede ir buvo spausdinta rašytojo V. Volerto recenzija. Sakyčiau, per rūsti ir gal net neteisinga trapti, moteriškai J. Švabaitės pasaulėjautai ir kūrybai. Visai kitokios pasaulėjautos (dažnai sarkastiško sakinio) prozininkas gal ne visuomet išgirsta kaip tylutėliai pažeme alma švarios poezijos versmės, nešančios prisiminimų ir nueito gyvenimo kelio apmąstymų vandenį, nepajunta to kosminio gausmo, kuris kviečia žmones prisėsti ant vėlių suoloelio. Taip jau yra, kad vieni pernelyg susireikšmina, kiti, kaip Julija Švabaitė, susiklinda, įvardindama save „maža, mažesne už Mamos ašarą“. O iš tiesų ant vėlių suoloelio telpa visi, ir visi tampa vienodai reikšmingi.

J. Švabaitės-Gylienės poezija visada virpėjo tarp dviejų pasaulių: ano, kuris liko vaikystės ir jaunystės prisiminimuose, ir to, kuris jai tapo pastovaus gyvenimo erdve. Bet taip atsitinka, kad, gyvenimo ratui persiritus į antrąją pusę, pirmojo kontūrai vis ryškėja, nutvieksti skaudžios prisiminimų šviesos. Naujausioji poetės knyga yra persmelkta tokios šviesos. „Julijos Švabaitės eilėraščiai yra ne tik praregėti, bet ir iškentėti. Jų paprastumas yra toji būtis dalis, kurią mūsų tautosaka vadina gyvuojančiu vandeniu“ – rašo knygos pratarmėje R. Keturakis. O ką pati poetė? Laiške, rašytame šių eilučių autorei, ji atsидūsta: „Daug kas mane kritikuoja už Salomėją Nėrį, bet aš viską priimu. Tačiau nė kiek nesigailiu, kad tuos eilėraščius rašiau... Salomėja daug iškentėjo, atsiprašė, atliko išpažintį. Neišdavė nė vieno žmogaus“.

Dievo akivaizdoje iškentėtas žmogiškumas tikriausiai yra vertesnis už prigimtinių. Su tokia nuostata *Priedo* skaitytojams siūlome pluoštelį eilėraščių iš naujosios knygos.

A.Ž.

Iš tylinčios erdvės...

Išbėgau palikusi
tėvą,
motiną,
brolių,
seserį...

Baimė – mano motina,
sesuo,
bičiulė, –

traukė mane
už rankų,
vedė į baisią nežinią,

į šaltį,

be skarelės, be
apsiausto,

be šiltų kojinių ---

Povestuvinė mūsų
kelionė –

į plentą pėsčiomis,
į nežinią.

Tik pabučiuoti suspėjom
grubią tėvo ir motinos
ranką;
sudiev,
sudiev!..

Drobiniamė maišely –
džiovintas sūris ir
duona.

Liko tušti aviliai,
išskridę balandžiai
ir bitės...

Ilgas ilgas pabėgėlio
kelias, raudonos
lempos vakaruos...

Plentu prikrauti vežimai,
vaikų lovelės, dviračiai...

Kur sustosime? Kas
priims mus?

Gėdinga pabėgėlių
naktis. Nepasiekiami
padangių debesys.

Tarytum išduotas
Alvito Dievas
neatsigręžia,
nepaguodžia...

Turės užtekti svetimo
dangaus atvirutėje

iki sugrįžtant

ant švento Kazimiero
vėlių
suolelio ---

Tavęs nepalydėjome

Tave pasmerkė mirti.
Nuplakė rykštėmis.

„Jeruzalės moterys,
verkite ne manęs, o
savęs...“

Mes už meilę dažnai pykčio
spygliu perveriam savo artimo
kūną ir sielą,

tikėdami tik savimi.

Tavęs nepalydėjome kančios ir
atsiprašymo kely,

nesuklupome
už savo nuodėmes.

Tavo kaltė

Kad Lietuva kentėjo –
tai tavo kaltė!

Kad kiti nešė ant rankų
ir širdyse Stalino
saulę
ne vieną kartą –

tai tavo kaltė!

Kad šiandien liaupsina,
dalija jiems garbę,
sotų gyvenimą,
tai ne jų išdavystė,
ne jų nuodėmės –

tai tavo kaltė!

Kad kūkčiojai vienatvėje
su verkiančiu Balanduku,
uždaryta, išnaudota,
priversta,
neišdavusi nė vieno,
nemokėjusi apginti ---

Kad nešaudei moterų
su kūdikiais,
negrūdai jų
į Sibiro vagonus –

Vienok tavo
kaltė!..

Niekas negirdėjo
tavo atsiprašymo,

niekas nelydėjo
vargę ir kančioj.

Tik atėjo Jis –
Žmogus
iš Galilėjos,
kurio šaukeisi
maldoj:

„...Manęs čia nepažįsta
pro gedulingą šydą.
bet kojos žengt
nedrįsta –
tiek daug, tiek daugel
klydę.“

Iš sk. „Pasodinau diemedį“

Prie Dangaus vartų

Atidarė šventas Petras debesio
duris –

žinau, kad esu jau
prie dangaus
vartų,

labai labai
neverta...

Bet jis atleido didžiausiam
nusidėjėliui,

tikiu,
atleis ir man –

mažai,
mažesnei
už Mamos
ašarą.

**Pasiimsiu tik vieną
pavasarij**

Pasiimsiu tik vieną
pavasarij, –

takelį tarp rugių, vieną
dieną, vieną akimirką,

vienintelę pirmąją
meilę, –

raudonskruostę
vasarą
geležinkelio
stotelėje ---

Priimkite mane, draugai
ir priešai,
jei dar yra vietos
ant suoloelio,

kur visi dabar sėdite,

išgelbėti,
susitaikę,

ramybėje ---

Iš sk. „Ko jūs, atminimai...“



EGLĖ PEREDNYTĖ

Kaunietė Eglė Perednytė – jauniausia (g.1981 m. Kaune) Lietuvos rašytojų sąjungos narė, išleidusi jau keturis savo kūrybos rinkinius („Tamsoj ugnis“, „Pasilik“, „Iš meilės“; „Liepsnojanti valtis“). Baigusi Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakultetą, religijos mokslų bakalaurė. Į poezijos kelią palydėjo poetas Robertas Keturakis.

„Gera kurti, dalytis su kitais. – sako Eglė. – Kai pabandau prisišaukti eilėraščių per jėgą, parašau niekalą, kai posmai ateina iš Jo (*Eglė turi galvoje Dievą – Red.*) ir manęs, pasijunta gelmės buvimas. Rašyk taip, kaip rašosi, ir viskas bus gerai“.

Eglė dirba Kauno Centriniam knygyne, bendradarbiauja „Kauno dienoje“, „Nemune“, „XXI amžiuje“, „Šeimininkėje“, „Drauge“ ir kitur. Netrukus turi pasirodyti jos poetinės prozos knyga „Paukščiai giedantys tamsoje“.

Mylėti

Kaip susitinka žmonės? Įvairiai.
Kaip susitikome mes? Taip, kad norisi tikėti, jog Dievas yra.
Niekados nepamiršiu tos dienos, kai tave sutikau. Mano gyvenime buvo daug dienų, bet šita man brangiausia.
Meilė? Taip, tai Meilė. Nebijau šito žodžio – jis gražus ir visai nenuvalkiotas, kai kalbu apie mus.
Išėjau pro duris ir koridoriaus prieblandoje vos ant tavęs neužgriuvau.
Tu sėdėjai ant laiptų. Vėliau man sakei, kad nebūtum išdrįsusi pasibelsiti į mano duris, tad sėdėjai ir laukei.
Laukei ko?

Kai pakėlei akis, nutirpau – lyg tą pačią akimirką būčiau tave atpažinęs – Tave – iš didžiosios raidės – tokią mažą ir trapią, kad norėjosi pasiimti ant rankų ir neštis tolyn – per laukus, kas bebūtų – tolyn – ten, kur mudviejų niekas nerastų.

Bet užuot tai padaręs aš baimingai žvelgiau į tave ir tylėjau – lyg bijočiau, kad tu neišnyktum.

Tada tu pakilai. Paprastai pasakei: „Labas vakaras“, ir aš suvokiau, kad kažkas mudviem paruošta – MUMS – tarsi būtume vienas žmogus.

Užėjai. Aš suglumęs sėdėjau ant sofos ir sekiau akimis, kaip tu vaikštai – lengvai ir gracingai – tyrinėdama manąjį butą – drąsiai, lyg lankytumeis čia nebe pirmą kartą. „Gal pasiūlysi man arbatos?“ – paklausei.

„Marta“, – pasakei savo vardą, ir aš tyliai kartojau jį laukdamas, kol užvirs arbatinys vanduo.

„Tomas“, – tariau.
Keista – mūsų vardai nuskambėjo taip, tarsi tartume juos pirmąjį kartą ir suklusę širdies tyloje savęs klausume: kas mes esame? Kuo mes būsime – vienas kitam?

Žinai, viskas paprasta – nėra ko ir pasakoti – tu ir aš, arbatinys, puodeliai...

Ir karšta arbata – net liežuvį nuplikino – tau.

„Ai!“
Tą akimirką aš supratau, kad esi reali – realesnė už visą gyvenimą iki tavęs.

Tu mane bučiavai – atsisveikindama, atsainiai ir valiūkiškai.

„Tu“, – aš kartojau, kartojau, kartojau, nors tavęs jau nebuvo šalia.

Aš jaučiau tave, Marta – taip kaip jaučiamas tas vienintelis, skirtas žmogus, kuris pakeri kūnu ir siela – per akimirką tampa tavim, ir išnyksta visos ribos, kurios mudu skyrė – lieka tiktai Meilės šviesa.

Ar mylėsi mane? Ar suprasi? Ar būsi greta?
Ar tikrai neišnyksi, kaip išnyksta sapnai?
Atėjai iš nakties – su tokia palaiminga ramybe, kad bijojau tavęs.

Per tave pažinau Dievo meilę.
Nežinojau, kad Dievas yra Meilė. Netikėjau aš Juo.
Žmonės bruko man savo tikėjimus, bet kračiausi visų. Man reikėjo daugiau.
Tik dabar suprantu, kad reikėjo ŽMOGAUS.
Ir staiga per tą tylų švelnumą, per tą aistrą, išgyventą kartu su tavim, man atsiskleidė Dievo švelnumas ir Jo begalinė aistra.

Visiškai paprastas gyvenimas

Ar kada nors svajojote pamatyti vienuolyno gyvenimą iš vidaus? Aš svajojau, ir ši svajonė nelauktai išsipildė...

Filmą „Didžioji tyla“ apie griežčiausią šių laikų vienuolyną – kartūzus, gyvenančius visiškoje tyloje – žiūrėjau kartu su draugais iš „Jordanų“ maldos grupės. Jis kitoks, negu daugelis filmų. Noriu jį aprašyti – pasakyti nors keletą žodžių apie tai, kas sunkiai aprašoma.

Tik po trylikos metų nuo prašymo sukurti filmą apie vienuolių kartūzų gyvenimą iš vienuolyno vyresnybės buvo gautas leidimas. Su sąlyga, kad tas, kuris filmuos, įsilies į vienuolyno gyvenimą, skirdamasis nuo vienuolių tik tuo, kad nebus priėmęs įžadų ir kartu nešiosis kamerą. Dar viena sąlyga, kad filme viskas bus taip, kaip yra – be jokių muzikos intarpų, be jokių specialiųjų efektų.

Tyla. Visiška tyla, kuri lydi viso filmo metu. Tyla ir veidai – vienuolių veidai – žmogiški, be dirbtinių šypsenu, be grimu, – tokie, kokie yra. Kas dar? Lietus. Sniego kąsniai, krentantys iš dangaus. Upelio tekėjimas. Ir vėl tyla.

Įsiterpia tik tekstai iš Šventojo Rašto: kas neima savo kryžiaus ir neseka manęs, tas nevertas būti mano mokiniu... Tu mane suviliojai, Viešpatie, ir aš leidausi suviliojamas...

Tarsi nieko nevyksta – vienuolis kalbasi su kate, vienas brolis kerpa kitam plaukus, brolis siuva abitą, aklas brolis vienuolis sėdi ir tyli, vienuolis lipa laiptais, skaldo malkas, ilgai klūpo pasinėręs maldoje, priima amžinuosius įžadus, broliai čiuožia nuo kalno ir griūna į sniegą... Paprasti veiksmai, tačiau tokie sakralūs! Ir atrodo, kad išties gyvenimiškai vienuolyne. Supranti, kad viskas čia paprasta – daug paprasčiau nei manei.

Ar įmanoma taip gyventi? Įmanoma. Bet ar būtina stoti į griežčiausią vienuolyną? Gal pakanka likti su savimi? Lig gelmės išgyventi akimirką? Niekto daugiau ir neturime – tiktai tą palaimingą akimirką. Visiškai paprastas gyvenimas – štai ko moko šis filmas. Jį žiūrėti sunku, mes neįpratę taip būti, nes pasaulis dabar kitoks: skubantis, bėgantis, lekiantis... Nesustojantis nė akimirksniui. Net žiūrint filmą kyla pagunda komentuoti, kalbėti apie tai, ką matai, – ir sudūžta tyla. Gal reikėtų šį filmą žiūrėti vienam, atsiduoti jam taip, kad visu savimi pajustum...



Beno Urbučio nuotraukoje. Didžioji tyla.

Šventovės skulptūrų galerija Anykščiuose

vytautas balčiūnas

Žvilgsnis į šventovės interjero skulptūras

Jei ne 1928 m. gaisras, įžengęs į kitąmet šimtmetį švęsiančios Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios didingą erdvę galėtume pamatyti 1909 m. pastatyto didžiojo altoriaus senąsias skulptūras, kurios buvo išdrožtos pagal Šiauliuose, Vl. Čižausko dailės dirbtuvėje, sukurtus piešinius ir bažnytinio meno katalogų pavyzdžius. Po gaisro atstatytame didžiajame altoriuje dominuoja didelės ir mažos skulptūros, išdėstytos keturių pakopų segmentų nišose. Penkiolikos skulptūrų kompozicijos centre – Didžiojo penktadienio nakties scena: Golgotos kalne Nukryžiuotasis Jėzus Nazarietis, po kryžiumi – jo Motina Marija ir Šv. Jonas. Už šių skulptūrų regime nebūtyje sustingusį Žemės gaublį, o virš jo – begalinę visatos erdvę, nusėtą žvaigždėmis. Nukryžiuotasis skulptūrinės kompozicijos šoninių, apatinių ir viršutinių segmentų nišose – šventųjų ir angelų skulptūros, nuolankios Išganytojo mirties misterijos liudininkės. Didžiojo altoriaus viršuje – šv. Mato skulptūra, įprasminanti Anykščių parapijos šventovės titulą, o virš jos, aukščiausiai iškilusio bokštelio nišoje, vos įžiūrima karaliaičio Kazimiero skulptūrėlė.

Ypač didingos šventovėje angelų skulptūros: du aukštai iškeltais sparnais angelai su rankose laikomais žibintais vainikuoja didžiojo altoriaus centrinio tarpsnio šonines kolonas, du mažesni angelai stovi ant baltųjų kolonų, šalia altoriaus, dar du angelus su aukštai iškeltais trimtais regime prie vargonų. Šios trys angelų grupės labiausiai kilnina bazilikos erdvę, kurioje dominuoja Antano Baranausko apdainuotas senojo Anykščių šilo išlakias pušis primenančios baltosios šventovės kolonados ir bažnyčios aukštųjų skliautų dangiškas žvaigždžių dekoras. Po keturias šventųjų skulptūras matome Šv. Dvasios ir Šv. Onos altorių nišose bei sakyklos konstrukcijoje, kurios viršuje tarp įmantrių aštriakampių bokštelių įkomponuota Mozės skulptūra. Šiandieninėje šventovės kanoninių skulptūrų ir skulptūrėlių galerijoje nerasis tik Švč. Jėzaus Širdies skulptūros, kuri iki 1928 m. gaisro vainikavo didįjį altorių (1997 m. vasarą remonto metu po altoriaus grindimis buvo rastas pirminis šio altoriaus projektas, kuris dabar saugomas Anykščių muziejuje).

Kultūros kūrėjus įamžinusios skulptūros

Per penkis pirmuosius neogotikinės Anykščių šventovės dešimtmečius tik saugotos ir atkurtos gaisro sunaikintos kanoninės skulptūros. Antrasis bažnyčios penkiasdešimtmetis buvo ypač sėkmingas originalių darbų gimimo metas, prasidėjęs 1957 m., kai vyskupas Julijonas Steponavičius per šv. Onos atlaidus pašventino vyskupo Antano Baranausko granitinį biustą, kurį sukūrė skulptorius Henrikas Rudzinskas (1909–1996). Anykščių bažnyčios archyve saugomas kanauninko Petro Raudos 1971 metų pasakojimas, kuriame jis prisimena, kaip, nuo 1954 m. vikaraudamas Anykščiuose, ėmęs mąstyti, kad Vakaruose Europos šventovių pavyzdžiu reikia įamžinti vyskupo ir poeto A. Baranausko atminimą (kunigui labai didelį įspūdį buvo padaręs Prancūzijoje, Orleano bažnyčioje, paminklas Žanai d'Ark, kuri 1909 m. buvo beatifikuota, o 1920 m. paskelbta šventąja). Rašytojas A. Vienuolis finansavo A. Baranausko biusto sukūrimą. H. Rudzinsko sukurtas poeto ir ganytojo biustas pasižymi tauriu pakilumu, būdingu

Anykščių meno kūrybos tradicijai labai svarbi ne tik literatūra, jos didieji kūrėjai Antanas Baranauskas, Jonas Biliūnas, Antanas Vienuolis-Žukauskas. Ši literatūrocentrinė kultūros miesta lemtingai yra paveikęs ir dailės menas; ypatingai ir naujai – sakralinės skulptūros kūrinių galerijos suformavimas.



Romas Idzelis. Iš ciklo Kryžiaus kelio stotys.

klasikinei portretinei skulptūrai. Biustas įkomponuotas tarp kolonų, kurios sustiprina pagerbiamos asmenybės išskirtinumą, vertingumą.

Antrasis kūrinys šventovėje skirtas tragiško likimo poetui, kunigui Klemensui Kairiui. Jo bareliją sukūrė skulptorius Leonas Žuklys ir tautodailininkas Liudas Tarabilda. Atgimimo metais monsinjoro Alberto Talačkos rūpesčiu bažnyčioje buvo atidengtas biustas lietuvių raštijos pradininkui Konstantinui Sirvydui – kunigui, jėzuitų ordino vienuoliui, Vilniaus universiteto profesoriui. Skulptoriaus Jono Meškelevičiaus (1950–2005) sukurtas biustas herojiškai pakilus, didingas, tarsi garsusis Vilniaus universiteto pamokslininkas kalbėtų iš sakyklos aukštybės. Visus tris kūrinius papildė informaciniai įrašai, kuriais įvardijami pagerbiamų kūrėjų nuopelnai Lietuvos kultūrai.

Kryžiaus kelio stočių skulptūros

Anykščių bažnyčios šventoriaus sienų tuščioje koplytėlėje 1981–1988 m. jaunas dievdirbys Rimas Idzelis išdrožė penkiolika Kryžiaus kelio skulptūrinių kompozicijų. Darbas buvo pradėtas nuo šeštos stoties „Veronika nušluosto Viešpačiui Jėzui veidą“. Per metus gimdavo po dvi kompozicijas, kurias autorius savarankiškai kūrė pagal kanoninius Kryžiaus kelio stočių aprašymus. Anykščiuose buvo pasirinktas pranciškoniškas 14 stočių Kryžiaus kelias, kurį vainikavo nuo XX amžiaus imta kurti ir penkiolika stoties „Viešpats Jėzus prisikelia iš numirusių“. Šventoriaus koplytėlėms per septynerius metus buvo sukurta penkiolika kompozicijų, kuriose matome po tris (devynios stotys) arba keturias (šešios stotys) iš medžio išdrožtas dažytas skulptūrėles. Penkiasdešimt dvi figūras ar jų fragmentus Rimas Idzelis sukūrė kontrasto principu. Apie šį tautodailininko darbą talpius ir svarius komentarus monsinjoras A. Talačka paskelbė 1989 m. pradėtam leisti žurnale „Katalikų pasaulis“, kuriame per du numerius buvo publikuotos visų Kryžiaus kelio stočių nuotraukos.

Žurnalo skaitytojams pristatydamas kūrinių fotografijas, monsinjoras A. Talačka išdėstė Kryžiaus kelio sukūrimo aplinkybes ir kūrinių vertinimus. Iš jo komentaro sužinome, jog „meistrai

nebuvo duota jokių nurodymų: jis pats pagal Kryžiaus kelio siužetą pasirinkdavo figūrų išraišką, kartais gana neįprastą. Štai Marija susitinka su sūnumi. Čia ji ranka liečia Kristų – savo vaiką. O kai Kristus ramina verkiančią moteris, vien prisiglaudžia. Nukryžiuotojo Kristaus – tik kojos. (...) Kristus visur vienodai ramus, kilnus, kantrus, o jį kankinančių budelių išraiška sušaržuota, netgi baisi. Kai kam atrodo net per daug. Paskutiniosios stotys (nuėmimas nuo kryžiaus, laidotuvis) tiesiog spinduliuoja šilumą. Jos labai paprastos, aiškios ir vientisos. Prie jų norisi susikaupti, melstis, nurinti.“ Prieš dvidešimt metų sukurtas unikalus sakralinių skulptūrų rinkinys yra vienas įdomiausių ir vertingiausių Biblijos lietuviškojo interpretavimo mene pavyzdžių, vertas visokeriopo dėmesio. Tai autentiška kūryba, kuriai XX a. pabaigoje neturime analogų. Nebūtų perdėta R. Idzelio sukurtą Kryžiaus kelio daugelį stočių priskirti prie nacionalinės vertės kūrinių, įeisančių į lietuvių sakralinio meno unikalusių kūrinių lobyną.

Dar trys skulptūros

Anykščių šventovės skulptūrų galerijoje randame ir tris ryškius garsių skulptorių kūrinius, kurie yra vertingi ne tik imanentiškai – kiekvienas pats savaime. Jie svariai įsirašo į anksčiau sukurtų religinių simbolių erdvę. Kiekvieno anykštėno ar šio kultūros miesto svečio dėmesio ir pasigėrėjimo tikrai verta Vlado Vildžiūno sukurta „Kristaus Nazariečio“ skulptūra bažnyčios šventoriuje. Tai monumentalus kančios įkūnijimas, didingas ir kartu labai paprastas. Tokio išskentėtos ramybės ir taurumo Išganytojo veido nerasis visoje lietuvių monumentalistikoje. Skulptoriui pavyko įkūnyti taurų Kristaus kentėjimų karališkumą, kuris dar labiau atsiskleidžia R. Idzelio sukurtų Kryžiaus kelio stočių kontekste. Šis kontekstas labai svarbus ir kitoje šventoriaus pusėje esančiai „Liūdinčios Madonos“ skulptūrai – Stabat Mater kančių gelmę atveriančiam skulptoriaus Romo Kazlausko kūriniui. Ir nors ši marmuro skulptūra menine įtaiga negali varžytis su Vlado Vildžiūno kūriniu, tačiau „Liūdinčios Madonos“ autentiškumas neabejotinai, svarbus. Reikšminga ir tai, kad Dievo Motinos kančios įprasminimas šiame kūrinyje natūraliai susišaukia su R. Idzelio skulptūrinių kompozicijų semantika. Trečiasis autorinis kūrinys Anykščių bažnyčios šventoriuje – Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato Antano Kmieliausko „Šventoji šeima“, skirta žymiųjų anykštėnų tėvams atminti. Šis kūrinys iš lietuviško akmens į mus prabyla kiekvienos šeimos provaizdžiu, kuriame įkūnytas Tėvo, Motinos ir jų globojamo, saugomo Vaikelio artumas. Tai šviesų mylinčiųjų bendrumą skleidžiantis kūrinys, kuriame negalime nepastebėti ir Vaikelio akyse atsispindinčio pasaulio grėsmingų patamsių nuojautos pojūčio.

Anykščių Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios skulptūrų galerija įveda mus ne tik į svarbiausių krikščionybės ženklų autentišką meno pasaulį, bet ir paskatina įdėmiau pažvelgti į savo gyvenimo didžiuosius egzistencinius klausimus, kad galėtume, tariant šios sakralinio meno galerijos puoselėtojo A. Talačkos žodžiais, „melstis, susikaupti, nurinti“. □

Išgirsti, pamatyti, susitikti...

PRANAS VISVYDAS

Važiavimas ir sugrįžimas

Santa Monicos miestą su Los Angeles vidurmiščių jungia keli platūs ilgi bulvarai ir Santa Monicos greitkelis, oficialiai 10-as. Pavakaremis jame įsigali važiavimas su protrūkiomis – riedi, sustoji, lauki, vėl pajudi, vėl sustoji... Ir kai įkliūni į šią lėtybę, ima brautis piktos mintys. Koks kipšas stabdo judėjimą? Ar suspėsiu į spektaklį? Ko dabar po galais visį sumanė važiuoti?

Neseniai, trečiadienio vakarą, išsirengiau į Vagnerio operą „Tristanas ir Isolda“, prieš tai pasikambinęs, ar dar yra bilietų pakenčiama kaina. Taip, yra. Išvažiavau gerokai ankstėliau. Pirmiausia dar Monikoje įkliuvau į Linkolno bulvarą spūstį. Įsukęs į 10-ą greitkelį (tik 10 mylių iki Los Angeles centro), tuoj įsitikinau, jog čia vyksta susisiekimo agonija – visos juostos slinko vėžliška. Ir tau, žmogau, lemta būti kantriam, nesijaudinti, stengtis prisiminti kokį sąmojingą eilėrašį ar linksniuoti įvairius daiktavardžius. Taip ir dariau.

Kai pasiekiau miesto centro Flower ir 5-os gatvių sankryžą, buvo lygiai septynios – spektaklio pati pradžia. Pagalvojau: pastatęs automobilį ir išsigijęs bilietą, pavėluosiu gerą pusvalandį. Ne, to nebus! Vėl atsidūriau greitkelyje ir jau normaliau važiudamas sugrįžau.

Vis tiek šią operą su dailininko David Hockney įspūdingomis dekoracijomis ir jaudinančia „Liebestod“ legenda pamačiau sekmadienio popietės laiku. Buvo likę keli nepaprastai brangūs bilietai. Nesigailėjau tokį nupirkęs. Sėdėjau žemutiniame balkone, beveik per vidurį, kaip koks pasiturintis melomanas. Sugraudino mane tauraus Tristano dalia.

Roko muzika ir Kęstutis

Tik dėl laisvesnio važiavimo Šv. Kazimiero parapijos salėje minėjimai, pokyliai, svarbūs koncertai vyksta sekmadienių popietėm, kad be vargo suvažiuotų senjorai. Jie šeštadienio vakarą į Žilvino Žvaguolio ir Irenos Starošaitės šaunų rečitalį nesiveržia. Roko ritmu domisi jaunimas ir prieš senėjimą nusiteikę senoliai, galintys pakęsti stiprų garso kolonėlių dundesį. Man, buvusiam fronto artileristui ir triukšmingų fabrikų proletarui, roko decibelai klausos nealina. Nenualinsi to, ko nėra. Teliko tik muzikinė klausia.

Esu tikras, jei šeštadienio vakare būtų suorganizuotas Lietuvos pagarsėjusios kurybingos roko dainininkės Jurgos Šeduikytės koncertas, į salę sugužėtų gera dalis ir vyresniųjų. Mielai jie palinuos ir net patipentų su jaunaisiais prie scenos. Tam šėlsmo nereikia. Atvažiuotų besiklausantys lietuvių radijo pusvalandžio anglų kalba. Mat, ilgametis to radijo pranešėjas Kęstutis Reivydas jau kurį laiką neišveria keliskart nepagrojęs Jurgos kompaktinės plokštelės. Matyt, „iškliopinęs“ į jos glotnų niuansavimą. Mane irgi traukia jos pastelinis vokalas, nelyginant Lietuvos bičių medus. Išvaizduokite vasaros gėlėtų pievų dūzgesį. Manau, lietuvių estrados dainoms yra būtinas Lietuvos gamtos kvapas, artimas žmonių prigimčiai. Jurgos meilė kalbos eufonijai.

Savo „The Independent Lithuanian Radio“ programas Kęstutis veda pats vienas. Ir gana smagiai. Kartais angliškai šnekina veiklų lietuvių ar mums palankų kitatautį su keistais išgyvenimais. Tai to pusvalandžio teigiamybės. Bet būna ir nuobodžių laidų (bent man), kada, pasitelkęs kokį tekstą, prieš šventes ima dėstyti lietuvių senoviskus papročius. Arba vis politikuoja apie

autokrato Lukašenkos valdomą Baltarusiją. Šiaip Reivydo kalbėjimas yra aiškus, malonus tembro, pašnekesio pobūdžio, su emfazėmis ten, kur jos būtinos. Sklandi, tiksli anglų kalba.

O kaip su lietuvišku pusvalandžiu?

Kad nebūtų supainiotas su Reivydo angliškų, jis vadinasi „Lietuvių radijo melodijos“. Retai jos ir girdisi. Šiuo metu jas pakaitom redaguoja pastovūs keturi pranešėjai. Su ilgesne šio darbo patirtimi – Regina Gasparonienė, Genovaitė Plukienė ir Deividas Strolė. Ir neseniai įsijungusi suvalkiečių tarties Gražina Grinkevičienė. Turinyje: informacija apie būsimus renginius, kelios reklamos, naujienos iš Lietuvos. Būna pokalbių, o pastaruoju laiku pasigirdo kunigo Tomo Karanausko maldos, susijusios su Marijos apsišvišimo šiluvoje sukaktimi. Pusvalandžio programoje galėjo jos būti kur kas trumpesnės.

Nolens volens turiu pasakyti: „melodijų“ kokybė šiuo metu yra smuktelėjusi. Jaučiamas nuovargis. Menkina jas ir Genovaitės (sėkmingos kitose srityse) tvirta nuostata nepaisyti bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo taisyklių. Ji laikosi kupiškėnų tarmės. Žinoma, informacijai ir to pakanka, tačiau radijo lietuviškai kultūrai – ne! Dingsta sveikas ryšys su dabartine Lietuva. Žinau, daug kam kirčiavimas yra kirvis. Tačiau išėivijoje tik iš radijo laidų galėtume jo pasimokyti.

Kitas dalykas su „melodijomis“ – vis dažniau prarandama organizuotumo nuovoka. Pavyzdžiui, neseniai, kaip ir pernai, tas pats įrašas buvo transliuojamas ir kitą savaitę. Kalbu apie Vasario 16-osios laidą. Ji pakartota ir vasario 23 d., dar vis kviečianti klausytojus atvykti į jau įvykusį minėjimą. Anekdotiška situacija! Taigi, kažkas dėl rimtų priežasčių neįkalbėjo naujo teksto. Galėjo bent paleisti lietuviškų dainų pynę. Paaiškinti, kodėl taip atsitiko.

Daug, daug dainelių, mieli klausytojai

Kurį laiką Los Angeles lietuvių minėjimų meninė sceną slėgė pasikartojantis pilkumas. Rasi, vis tas pats, nieko naujo. Dabar, remiantis tuo, kas įvyko, reikalas pasisuko į giedresnę skliautą. Jau ne sykį šiomet programose (tai pensininkų klubo sausio 6 d. Naujųjų metų sutikimo puotoje, tai Vasario 16-osios šventėje) pasirodė lituanistinės mokyklos auklėtinių grojantis ir dainuojantis orkestrėlis „Gintarėliai“, vadovaujamas Kristinos Kazlauskienės. Ji ir dainas aranžuoja. Pianinu grojo muzikė Auksuolė Jackūnaitė. Žinoma, tai tik mokykliniai vaikai, bet jau darniai išeinantys į viešumą scenoje. Ansamblių sudaro: Aras Kazlauskas – smuikas, Lelija Kazlauskaitė – smuikas, Eglė Ur-

bonaitė – smuikas, Indrė Vyšniauskaitė – fleita, Gintas Kazlauskas – rekorderis. Iš pavardžių matau muzikalią Kazlauskų šeimą. Primena Atkočiūnų šeimos, sugrįžusios į Lietuvą, neretai koncertavusias dukreles: smuikininke Dorėją ir Elėją ir violončelininkę Noatę. Gabus atžalynas, reikalingas ir mums, ir Lietuvai.

„Gintarėlių“ repertuaras – lengvai įsimenamos populiaros lietuvių dainos, dažniausiai liūdmos, ilgesingos, atsiskyrimo su tėviške tema. Žinoma, šiek tiek per daug įpinta sielvarto: „O atsime nu namelį“, „Daug, daug dainelių“, „Kaip verkiančio smuiko“, „Stoviu aš parimus“, „Tau, sesute“ ir kt. Juolab paveikus yra vaikų bendras dainavimas su sale. Kiekvienas ant kėdės randa padėtą lakštą su tekstais. Taip buvo Vasario 16-osios minėjime. Visi noriai dainavo su „gintarėliais“. O jau optimistinę „Žemėj Lietuvos/ ažuolai žaliuos“ net sustoję, lyg tai būtų koks mūsų himnas. Patriotizmas nėra užgesęs žmonių širdyse.

Praėjusiais metais renginių programas nuškaidrinu ir naujai susikūrus Moterų kvartetams. Parapijos Rudens pokylyje jos atliko visą puokštelę melodinių, gimtinių romantikos ir meilės įkvėptų dainų. Tai: Gražina Grinkevičienė (vadovė), Ina Skardžiūtė, Margarita Vainutienė ir Nijolė Vitkauskaitė. Puikiai atrodo rampos šviesoje. Išgijo kostiumus. Ne pro šalį joms būtų vieninga choreografija. Fortepijonu akompanuoja Ingrida Matulienė, o fleita Gintaras Vainutis. Šiam sambūriui reikia linkėti tik sėkmės.

Eglės Janulevičiūtės mini koncertas

Baigdamas šią parapijinę Los Angeles lietuvių kultūros mozaiką, sekmadienį, kovo 9 d., nuvažiuoju į Kovo 11-osios minėjimą, surengtą vietinio Amerikos Lietuvių Tarybos skyriaus. Trijuose greitkelioose (10, 110 ir 5) su jokiais kamščiais nesusidūriau. Viskas ejo kaip iš pypkės.

Peikdamas didelį girtuokliavimą Lietuvoje, Garbės generalinis konsulas Vytautas Čekanauskas išguldė svarbią paskaitą. Kažkaip lyg ir ironiškai čia pat ant stalų šypsojosi raudono ir balto vyno, dar ir šampano buteliai šalia egzotiškų salotų, kopūstų ir išmoningai paruoštų mėsos patiekalų. Vėliau žagarėliai su medumi ir kava. Tai juk herojiška šventė! Suprantama, Californijos vynas nieko bendra neturi su girtuokliavimu. Šampanas taip ir liko neatkimštas.

Naujas ALTO vietinis pirmininkas Aloyzas Pečiulis rūpestingai viską suorganizavo. Dar prieš vaišinimąsi (išskyrus mandagų vynelio gurkšnėjimą) iš Santa Barbara atvykusį pianistę Eglę Janulevičiūtę pagrojo keletą kūrinių. Jos muzikinė karjera buvo glaustai išdėstyta lankstinuke. Paminėsiu, kad Eglė Californijos universitete, Santa Barbara, yra įsigijusi Muzikos meno daktaro laipsnį, dėsto fortepiono specialybę Westmont koledže ir kaip solistė ar su kitais koncertuoja daug kur pasaulyje. Šiam pasirodymui ji pasirinko tai, kas patvirtina jos profesionalumą – nuodugnai suprasti kūrinių ir atlikti kuo tiksliau, be jokios ekstravagancijos. Išgirdome ramiai, kaip ir jo paveikslai, M. K. Čiurlionio Fuga b-moll Op 34, kelis J. S. Bacho vargonų choralinius preliudus, aranžuotus F. Busoni ir W. Kempff. Po to F. Chopino visada mielą valsą cis-moll Op 64. Pabaigai C. Debussy siuitą „Pour le Piano“: Prelude, Sarabande, Toccata.

Noriai Eglės skambinimą troškė įvertinti klausytojai, tiesiog nesusilaikė ir plojo tarp Debussy siuitos dalių. Juk ne visi žinoma, kad taip nedera. Prieš koncertą sąmoningai perspėti auditoriją išjungti mobiliuosius telefonus ir patylėti tarp kūrinių dalių. □



Kovo 11-osios minėjimas Los Angeles. Iš kairės – Nemyra Enck, Irena Arienė, Algimantas Žemaitaitis, pianistė Eglė Janulevičiūtė, Lietuvos Respublikos garbės generalinis konsulas Vytautas Čekanauskas, solistė Janina Čekanauskienė, ALTO Los Angeles skyriaus garbės pirmininkas Albinas Markevičius, Genovaitė Narkevičienė, Regina Gasparonienė ir ALTO pirmininkas Aloyzas Pečiulis.

Irenos Arienės nuotr.

Skaitau, vadinasi esu

INGRIDA KORSAKAITĖ

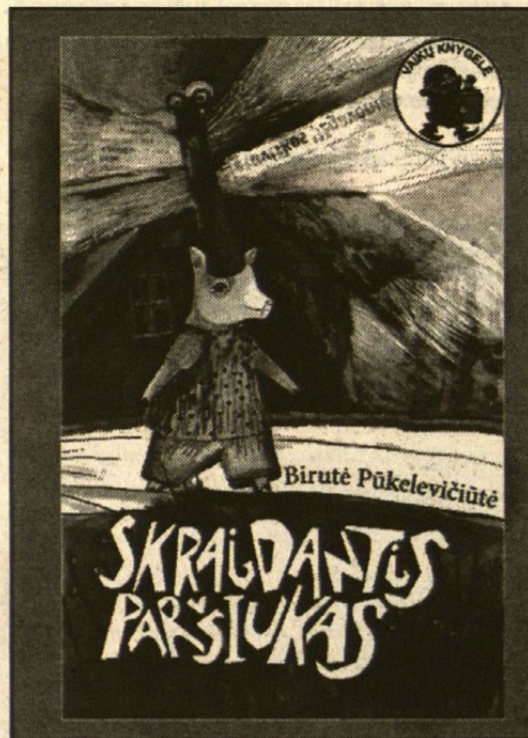
Vasario pabaigoje praūžė 9-oji tarptautinė knygų mugė, tradiciškai rengiama „Litekspo“ parodų centre. Šių metų mugės šūkis „Skaitau, vadinasi esu“ gerai nusakė svarbią jos misiją – skatinti visuomenę skaityti. Juolab kad Lietuvoje 2008-ieji paskelbti Skaitymo metais.

Kasmet plečiasi mugės mastas. Šiais metais joje buvo 200 dalyvių, tiek pat kultūrinių renginių, svečiavosi 14 užsienio ir 80 lietuvių rašytojų. Ypatingas mugės svečias – pasaulinio lygio žvaigždė, amerikiečių prozininkas Johnas Irvingas. Visa tai plačiau apžvelgti nėra šio straipsnio tikslas. Noriu atkreipti „Draugo“ skaitytojų dėmesį tik į kelis, juos sudominti galinčius faktus, susijusius su vaikų knyga.

Vilniaus knygų mugė didelį dėmesį skiria jaunojo skaitytojo ugdymui. Joje nebe pirmą kartą veikė vaikų kūrybinė studija „Tu gali sukurti knygą“. Studijos tikslas nuosekliai vesti vaikus į knygos pasaulį, parodyti jos kelią nuo seniausių laikų iki dabar. Studijoje vyko ir rašytojų bei iliustruotojų susitikimai su mažaisiais skaitytojais. Be kūrybinės studijos, vaikų salėje buvo įrengtas jiems skirtų knygų knygynėlis. Vaikų knygų buvo gausu ir atskiruose įvairių leidyklų stenduose.

Nudžiugau leidyklos „Gimtasis žodis“ stende pamačiusi naują leidinį iš poezijos vaikams serijos „33 eilėraščiai“ – Jono Minelgos „Be pipirų man skaniau“ (2007). Šis išėivijos rašytojas iki šiol buvo mažai žinomas Lietuvos vaikams, o daugeliui ir visai nežinomas, nors jo eilėraščiai tęsia geriausius lietuvių vaikų poezijos tradicijas.

„Žaras“ leidyklos seriją „Vaikų knygelė“ papildė ilgai lauktas antrasis Birutės Pūkelevičiūtės „Skraidančio paršiuko“ (2008) leidimas. 2004 m. ši leidykla išleido tos pačios rašytojos eiliuotą pasakojimą vaikams „Klementina ir Valentina“. Abi B. Pūkelevičiūtės knygas spalvingai iliustravo Živilė Žviliūtė. Savo išvaizda jos labai skiriasi nuo 1974 m. Čikagoje „Dar-



nos” išleistų Kazio Veselkos kukliai iliustruotų pirmųjų leidimų. Ž. Žviliūtė kiekviename knygelių puslapyje pripiešė daugybę fantastinių vaizdų. Įsmeinti gyvūnai jos iliustracijose veikia neįprastame, vaizduotę žadinančiame gamtos pasaulyje. Jame auga grybai, didesni už miško žvėrelius, gyvena didžiuliai paslaptingi paukščiai, o skraidančio paršiuko lėktuvėlis prilyginamas milžiniškam vabalui plačiai išskleistais sparnais. Į savo margaspalves vizijas dailininkė, sakytum, panardina verbalinio pasakojimo eilutes, tekstas ir vaizdai sudaro bendrą neišskiriamą visumą.

Gaila, kad B. Pūkelevičiūtė nesulaukė naujo „Skraidančio paršiuko“ leidimo. Ji mėgo pasakoti, kaip šia knyguote susižavėjęs ir jai laišką parašęs berniukas vėliau iš tikrųjų pats tapo lakūnu.

Grįžtant į Vilniaus knygų mugę, dar norisi paminėti kelis dalykus. Joje buvo ieškoma įvairių poveikio formų, galinčių patraukti vaikus prie knygos. Tai artima ir B. Pūkelevičiūtei, bemaž prieš penkis dešimtmečius išleidusiai plokštelę „Žirginėliai“ su skaitovų perteiktų kūrinių vaikams įrašais. Beje, jos pačios knygų vaikams tekstai lengvai perkeliama į suvaidintus vaizdelius mažiesiems.

Mugėje veikė „scena vaikams“, kurioje įvyko net 23 renginiai. Pavyzdžiui, Vilniaus lėlių teatro režisierius Rimas Driežis parodė savitą Gintaro Beresnevičiaus knygos vaikams „Kaukučiai ir varinis šernas“ (2007) inscenizaciją.

Galimybę naujai vaikų kartai vėl pamatyti Lietuvos knygos meno klasikės Birutės Žilytės 1965 – 1990 metų iliustracijas, pelniusias aukštus tarptautinius apdovanojimus, suteikė mugėje surengta įspūdinga jos kūrybos paroda „Žaidžiu pasaulio atradimą“ ir leidyklos „Žaltvykslė“ pernai pakartotinai išleistas dvi puošniai jos iliustruotos knygos – Salomėjos Nėries „Eglė žalčių karalienė“ ir Kosto Kubilinsko „Stovi pasakų nameelis“.

Tokios menininkės (-ai), kaip B. Žilytė ar B. Pūkelevičiūtė, nors kūrė skirtingomis sąlygomis, negailėjo vaikams savo kūrybinio įkvėpimo, nes suprato, kokią didelę svarbą žmogaus tautinės tapatybės ir daugelio kitų asmenybės bruožų – fantazijos, kūrybiškumo, intelekto – ugdymui nuo pat mažumės turi knyga. □

Broliai Yčas iš Biržų

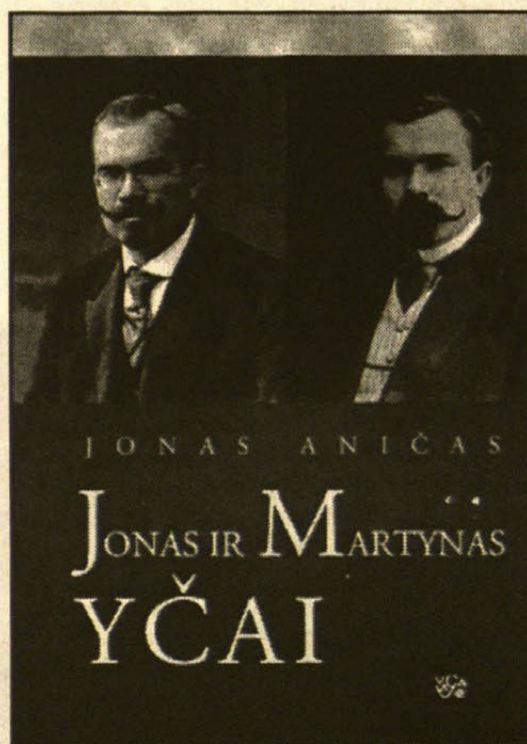
AUŠRA GUDAVIČIŪTĖ

Jonas Aničas. *Jonas ir Martynas Yčai*.
Leidykla VAGA, Vilnius, 2007.

Istoriko, tyrinėjančio Šiaurės Lietuvos istorines asmenybes, jų vaidmenį tautinio atgimimo judėjime (XIX a. pabaiga – XX a. pradžia), darbus Lietuvos valstybės atkūrimo ir stiprinimo baruose, mokslinė analitinė monografija apie žymiuosius biržiečius Joną ir Martyną Yčus – Lietuvos politikus, kultūros ir visuomenės veikėjus.

Kaip pratarmėje rašo profesorius J. Aničas, sumanymas parašyti bendrą monografiją apie brolius Yčus kilo artėjant Jono Yčo gimimo 115 metų ir Martyno Yčo 110 metų jubiliejams. Autorius, rinkdamas medžiagą monografijoms apie garsius pasvaliečius – Petrą, Antaną ir Joną Vileišius – dažnai aptikdavo ir medžiagos apie Yčus. Iki šiol apie šias svarbias asmenybes tebuvo paskelbta pabirų straipsnių. Jonas Aničas, pratarmėje pateikęs knygos šaltinių apžvalgą, mini įžymiųjų lietuvių atminimą saugantį Biržų krašto „Sėlos“ muziejų, kurio darbuotojų pastangomis sukaupia nemažai unikalių dokumentų apie Joną ir Martyną Yčus, jų dėdę Stanislovą Dagilį, papildžiusių monografijos puslapius.

Solidžią 504 puslapių iliustruotą monografiją sudaro įvadas „Istorinės Jono ir Martyno Yčų asmenybių ištakos“ ir dvi dalys – „Jonas Yčas“



ir „Martynas Yčas“. Įvade, turint nedaug šaltinių, kaip rašo autorius, mėginama aptarti 1880 m. liepos 21 d. gimusio Jono Yčo ir 1885 m. lapkričio 13 d. gimusio Martyno Yčo gimtąją aplinką – Biržų krašto Šimpeliškių sodžių, jo anuometinę gyvenimo tvarką, žymiųjų brolių vaikystę ir paauglystę. Atskirame skyrelyje nušviečiamos reformacijos tradicijos, kurioms veikiant formavosi pirmojo Nepriklausomos Lietuvos švietimo ministro Jono Yčo ir pirmojo finansų bei susisiekimo ministro Martyno Yčo asmenybės. Dar vienas skyrelis – apie Jono ir Martyno Yčų gyvenime lemtingą vaidmenį suvaidinusį jų dėdę aušrininką, pedagogą, literatą Stanislovą Dagilį.

Dviejose knygos dalyse, suskirstytose pagal svarbiausius gyvenimo etapus, atskleidžiami pedagogo, profesoriaus, nacionalinės istoriografijos pradininko, evangelikų reformatų bendruomenės veikėjo Jono Yčo bei teisininko, politiko, pirmojo nepriklausomos Lietuvos finansų, susisiekimo bei prekybos ir pramonės ministro, vieno pirmųjų Lietuvos bankininkystės ir pramonės kūrėjų, publicisto Martyno Yčo pasiekimai ir likimai. Skiriamas dėmesys ne tik jų visuomenei veiklai, bet ir jų sukurtoms darnioms šeimoms. Knygos gale pateikiamos Jono Yčo ir

Martyno Yčo raštų bibliografijos, yra asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės, reziumė anglų kalba.

Skaitant biografines knygas visada įdomu sužinoti: o kokia to ar kito nusipelnusio asmens giminės tąsa, kaip sekasi jo vaikams, vaikaičiams? Apie tai taip pat rasime šioje dėmesio vertoje monografijoje, su kuria derėtų susipažinti kiekvienam savo tautos istoriją gerbiančiam lietuviui. □

Atsipraususi ryto rasa

VYTAUTAS KALTENIS

2007 metais, per rudens lygiadienį, atsi-sveikinom su lietuvininko knygnešio Jono Endzino (1872–1948) dukra gydytoja Georgina Radavičiene, gimusia 1910 metais tremtyje, Vidurinėje Azijoje. Trys Endzinaitės gimnazistės dalyvavo Klaipėdos krašto lietuvių (1927) ir Kauno (1928) dainų šventėse, yra dainavusios diriguojant Vydūnui.

Klaipėdiškių lietuvininkų tradiciniuose susi-ėjimuose, konferencijose dažnai sutikdavau labai nedidelę, guvią, garbaus amžiaus vaikų gydytoją Georginą Endzinaitę-Radavičienę. 2002-aisiais per bendrijos keturiolikąjį susiėjimą Klaipėdos šaulių namuose ji sėdėjo garbingiausioje vietoje – stalo gale ir gražiai šypsojosi fotografuojama. Dažno po II pasaulinio karo gimusio klai-pėdiečio vaikystė sutikta tų milsnių akių, rankų prisilietimo. Gal kas jos ir balsą įsiminė – ramų, teikiantį pasitikėjimo. Vaikystės gydytoja galima prilyginti tik motinai.

Kartą ją lydėjau namo iš Palangos autobusu stoties į Smilčių gatvę, prie kieme augančio vešlaus didžiulio kaštono. Buvo girdėti, kaip ošia jūra.

Ir baigusi devintą dešimtį ji dar nueidavo rytais į bangas – nuogut nuogutėlė, lengva kaip alksnio skiedrėlė, nesustodama dėl blogų orų ar smalsuolių aikščiųjų.

Seneliai Martynas Endzinas ir Anė Kurmytė turėjo ūkį Rūdaičiuose, šalia Kretingos, bet tėvas Jonas Endzinas dar buvo mokėsis kalvystės Kalotėje, o gal ir Klaipėdoje. Jį caro valdžia ištrėmė į Turkmeniją už nelegalų sienos perėjimą prie Bajorų. Mažoji Lietuva buvo Vokietijos, Didžioji – Rusijos valdžioje. Dažnas pasienio gyventojas vertėsi kontrabanda – iš prūsų nešė draudžiamąsias lietuviškas knygas ir laikraščius.

Man mokytojas Albinas Endzinas pasakojo, kad su savo seneliu, Georginos tėvu, į Prūsiją knygų ėjo drauge Antanas Kairys iš Kvecių kaimo ir Jurgis Pienelis iš Kiauleikių. Tą rytą buvo iškritusi gausi rasa ir brydė atvedė pasienio sargybinių prie Endzinų svirno, kuriame jaunuolis miegojo. Kareivis užantspaudavo svirno duris ir nuėjo kviesti karininką daryti kratos. Žinoma, sugrižę pasieniečiai nieko neleistino tame svirne nerado. Nors bylos nesukurpė, bet vyriausiąjį Endzinų sūnų Joną, kurį ir anksčiau įtarinėjo, nutrėmė į Turkmeniją. Kitus jo draugus aprašo Vytautas Merkys knygoje „Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias, 1864–1904“. Tremtinys Jonas Endzinas dirbo Bairam Alio geležinkelio elektromechaniku. Buvo vedęs Pavolgio vokiečių zalcburgietę Lidiją Šarlotę Seibel (Zaibel). 1912 metais su šeima bandė kurtis tėviškėje, bet vėl turėjo išvažiuoti – caro valdžia neleido jam čia gyventi. Septyni iš dešimties vaikų (augo aštuoni) gimė Vidurinėje Azijoje.

Kai 1921-aisiais jie grįžo į Lietuvą, Georgina buvo vienuolikos. Tėviškę Rūdaičiuose buvo paveldėjęs tėvo brolis Jurgis (g. 1877 m.). Jis 1949 metų kovo 27 dieną su šeima išvežtas iš Žiobrių kaimo, mirė Sibire. Žmona Elzė ir sūnus 1958 metais buvo paleisti, bet tolesnis jų likimas nežinomas. Endzinai apsigyveno pas bevaikę našlę tėvo seserį Kiauleikiuose.

Georgina Radavičienė pasakojo, kaip ją Vydūnas gaudė po obuoliais lūžtantį tėvų sodą. Ji dar buvo gimnazistė. Šalia namo augo išsikėtojus



Seserys Georgina (kairėje) ir Elvina su vaikais. Šilutė, 1952.

obelis, ant kurios šakų buvo patogu sėdėti.

„Aš sėdėjau tame medyje ir skaičiau knygą, kai man pasakė, kad atvažiuo Vydūnas. Aš dabar neprisimenu, ar išlipau ir ėjau jo sutikti, ar jis atėjo manęs ieškoti, bet kai susitikome, jis sušuko:

– Štai kur tu! Aš tave pagausiu!

Aš ėmiau bėgti. Sode buvo trys vaismedžių eilės ir mes puldinėjome nuo vienos obels prie kitos. Jis rankoje turėjo juodą aplanką, gal ten buvo natos, gal kas.

Tada jis buvo kokių 60 metų, bet lengvutis ir judrus, paprastas, malonaus, draugiško balso. Aš jo nebijojau. Vydūno brolis – dr. Jurgis Storostas buvo mano istorijos mokytojas Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Vydūnas draugavo su piešimo mokytoju dailininku Adomu Braku. Atrodo, atvažiavęs į Klaipėdą pas jį ir apsistodavo.

Vydūnas Endzinų namuose, kur tiek daug dainingo jaunimo, buvo savas žmogus. Trys Endzinaitės – Georgina ir Alvina sopranai Klaipėdos lietuvių gimnazijos chore (vadovas Juozas Bartulis), o Erna altas Kretingos vidurinės mokyklos chore (vadovas M. Baltrūnas) – dalyvavo antrojoje dainų šventėje Kaune (1928 m. liepos 1 d.). Kitos sesers Astridos visi vaikai ir vaikaičiai muzikantai, o viena vaikaitė net studijavo Londone, buvo laimėjusi tarptautinį violončelininkų konkursą.

Georgina Radavičienė sakosi ypatingos klausos neturėjusi. Jos vyras Juozas Radavičius mėgo armoniką. Jis buvo studijavęs teisę, bet dirbo Kaune buhalteriu. „Mes niekur nesitraukėm, – sako Georgina Radavičienė, – 1940 metais baigusi medicinos studijas Vytauto Didžiojo universitete ir ordinatūrą Kauno klinikoje, dirbau Kauno vaikų ambulatorijoje. Kai vokiečiai užėjo, mane komandiravo į Kėdainius, čia reikėjo organizuoti motinos ir vaiko konsultaciją. Artėjant frontui vyras sugalvojo, kad reikia į jo tėviškę važiuoti. Viską palikom, išvažiuoju kaip stovim. Ir važiuoju arkliu toli į Žemaitiją – į Kūlius“.

Čia Georgina Radavičienė, jau prie rusų, dirbo ambulatorijoje, mokykloje, bet greitai buvo paskirta į Kretingos karinį komisariatą – naujų priėmimo komisiją. Vyras mokytojavo Kūliuose, dėstė muziką. Jį įskundė, kad dalyvauja „Jaunosios Lietuvos“ organizacijoje. Buvo suimtas, pasodintas į Šiaulių kalėjimą, išvežtas į Vorkutą, grįžo tik po 11 metų.

1945 metų rugpjūčio 15 dieną ji prisistatė Klaipėdos miesto sveikatos apsaugos skyriaus vedėjui A. Dirsei. Pagal ministerijos raštą privalejo organizuoti motinos ir vaiko konsultaciją, darželį. Klaipėdoje, be Sveikatos apsaugos skyriaus vedėjo, rado dar kelis gydytojus: terapeutą Riką, infekcionistą G. Moizelį, akušerį ginekologą Cu-



Gydytoja Georgina Radavičienė, Mažosios Lietuvos akademijos konferencijoje, 2002 m.

Autoriaus nuotrauka

kermaną, stomatologą. Pediatrei valdžia skyrė dar du kambarius vėliau buvusioje Pirmojoje poliklinikoje. Su medicinos seserimi Valteriene ir akušere Elena Grudzinskiene vaikščiojo po išlikusius namus ir ieškojo inventoriaus savo įstaigai: kasdien ateidavo neščių moterų, išsekusių vaikų. Pradėjo lankytis namuose pagal artimųjų prašymus. Be to, reikėjo atidirbti 50 valandų mieste – iš gatvių ir kiemų valyti griuvėsius.

Išėjo į pensiją išdirbusi pusšimtį metų, palikusi savo pėdsaką visose uostamiesčio vaikų įstaigose, beje, ir mokslo tyrimo laboratorijose. Dar dėstė Medicinos seserų ir Pedagoginėje mokykloje. Buvo visuomeniška, smalsi ir sveikai gyvenusi. Mažosios Lietuvos akademijos konferencijoje, nagrinėjančioje lietuvininkų papročius, ji tikslino pranešėjus dėl tautinio rašto (ornamento) reikšmės, žvejų vaikų užimtumo. Paskui staiga paklausė, ką daryti su ant kranto jūros bangų išmestu ruoniu. Baltijoje padaugėjo ruonių. Giruliuose, gal ir Palangoje pavasarį (kovo mėnesį) galėtų būti turistams įrengta aikštelių stebėti jų ganyklas.

Georgina palaidota Palangos kapinėse, šalia savo vyro Juozo. □

Bažnytiniai chorai

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

XXa. pirmoji pusė buvo šviesiausi Lietuvos parapijų bažnytinių chorų metai. Paskatintas tautinio atgimimo, Nepriklausomybės siekio, o paskui jos atgavimo ir įtvirtinimo, jaunimas plūstelėjo į bažnytinius muzikos kolektyvus: chorus, orkestrus, net vaidintojų būrelius, nuolat koncertavo ne tik savo parapijose. Kaip sakė tų įvykių amžininkai, į repeticijas žmonės ėjo tarsi į didelę šventę, lietuviška daina pripildydavo jų esybes pasididžiavimu savo šalimi. Negausioje lietuviškoje spaudoje pasirodė informacijų apie tautinį atgimimą, pasireiškusių per parapijines ir patriotines organizacijas, kurioms vadovavo klebonai ir vargonininkai.

1904 m., vos atgavus lietuviškus rašmenis, Kamajuose, vargonininko J. Rašymo iniciatyva, atidarytas parapijos knygynėlis, kuriame žmonės galėjo nusipirkti pusę amžiaus draustų lietuviškų knygų. Jaunimas statė vaidinimus, choras mokėsi liaudies dainų, o 1908 m. lapkričio 9 d. suvaidino du spektaklius, juos pradėdami iškilmingai visi atliko V. Kudirkos „Tautinę giesmę“.

1899 m. Juozas Naujalis (1869–1934) iš Raudondvario Kaune suorganizavo slaptą „Dainos“ chorą, vėliau išaugusį į „Dainos“ draugiją. Choras rengė gegužines ir slaptus lietuviškus vakarus-koncertus, giedojo parapijų atlaiduose. 1905 m. vargonininkas J. Naujalis Kaune įsteigė pirmąjį lietuvišką knygyną, bendradarbiavo spaudoje, pasirašinėjo *Seniu vargonininku*. 1909 m. Lietuvių mokslo draugijos suvažiavime buvo išrinktas į Dainų melodijų rinkimo komisiją.

Bažnytinių chorų vieta yra virš pagrindinio įėjimo į bažnyčią. Tai rodo jų reikšmę pamaldose. Istorikai teigia, kas daug seniau jų vieta buvo *presbiterijoje*, tai yra tarp altoriaus ir bendruome-

nės navos, giedodavo tik kunigai, žmonės pritarė. Vienas iš bažnytinio choro poveikių yra padrasinti bendruomenę giedoti. Tačiau dažna bažnyčia tada didžiudavosi keliais choriais, net tarpusavyje konkuravo. Tų chorų didumas, profesionalumas priklausydavo nuo vargonininkų asmenybių. Tačiau šie žmonės neužsidarydavo bažnyčiose. Jie būdavo dramų būrelių režisieriai, šaulių būrių valdybų nariai, aktyviai dalyvavo *Pavasarininkų* veikloje. Pagal jų statutą, vargonininkai turėjo organizuoti ir lavinti bažnytinius chorus, žiūrėti, kad „bažnytinio choro nariai būtų geri katalikai, blaivūs ir neturėtų kitų nepakenčiamų ydų“.

Didelį įspūdį darydavo vidurvasaryje, liepos 1–12 dienomis, vykdavę Švč. Panos Marijos Apsilankymo didieji Žemaičių Kalvarijos atlaidai, kai suvažiuodavo tūkstančiai maldininkų, šimtai kunigų ir dešimtys bažnytinių chorų, taip pat žinomi kompozitoriai, dirigentai, solistai, vargonininkai. Miestelis tapdavo didele bažnytinės muzikos sale, jau prieš mėnesį vietas užsiimdavo maldininkai, prekybininkai, ubagai. Didžiąją dalį laiko skambėdavo lietuviškos dainos bei giesmės. Vietos vargonininkas Vaclovas Steponavičius turėjo stiprų bosą ir ypač gražiai giedojo „Tyliąją naktį“, „Gloria“, „Piemenėliams“ iš J. Naujalis giesmyno. Kai Žemaičių Kalvarijos vargonininku tapo Telesforas Reivydas, per tuos įžymiuosius atlaidus jis sulaukdavo kelių dešimčių vargonininkų ne tik iš Telšių, Mažeikių, Kretingos, Klaipėdos, Kauno, bet ir Liepojos, Rygos.

Miestelių ir kaimų gyventojai į bažnytinius chorus ėjo noriai, tarsi į šventę, pavyzdinčiai lankė repeticijas. Repeticijoms ūkininkų jie būdavo paleidžiami nuo žemės darbų, kūlimų. Štai kaip aprašo savo veiklą Skaudvilės parapijoje 1929–1931 m. čia buvęs vargonininkas Ferdinandas Jonauskas (1903–1990). „Į Skaudvilę atsikrausčiau 1929 metų pavasarį iš Laižuvos. Greitai susipažinau su choru, jį sudarė 30 *giedorių*, buvo drausmingi, uoliai lankė repeticijas. Aš stengiausi choristus išmokyti naujų giesmių, liaudies dainų. Liaudies dainas mokėmės ir dėl to, kad ruošėmės važiuoti į 1930 metų Vytautė Didžiojo Dainų šventę. Stengėmės su koncertais pasirodyti ir mieste visuomenei, koncertuodami Gaisrininkų salėje. Net žydai atėdavo pasiklausyti mūsų dainų ...



Vaškų (dabar - Pasvalio r.) bažnyčios choras 1932 m.

Nuotraukos iš autoriaus archyvo.

Ruošėme vaidinimus, repetavome dainas, keliauome koncertuoti į Baublius, Tauragę, Šilalę, Uplyną, Girdiškes, Stulgius, Adakavą. Švenčių dienomis mūsų choru nuolat domėjosi namo sugrįžę studentai, gimnazistai, mokytojai. Dažnai užklysdavo kompozitorius Jonas Navakauskas su sesute, kunigai ir klierikai iš gretimų parapijų. Visa tai patyrė mūsų choristai jautėsi įžymybėmis... Tuo metu Skaudvilėje gyveno daug vokiečių. Pamačiusios, kad lietuvių chorai yra labai aukšto lygio, į jį pasiprašė Marta, Ana ir Olga Bartės, iškeitusios kirke į Bažnyčią...”

Kaltinėnų parapijos klebonas Mykolas Jankevičius ypač daug dėmesio skyrė bažnytiniam chorui, pats agitavo choristus. Su *Pavasarininkais* 1938 m. subūrė bendrą chorą, dūdų orkestrą, važinėjo koncertuoti po apylinkes. Choras dalyvavo *Pavasarininkų* kongrese Kražiuose. Daug padėjo altarista Stanislovas Aužkavičius, ruošdavo iškilmes, buvo žmonėms labai dosnus ir geras. Gal todėl pokaryje sribai senuką įmetė į daboklę, o vėliau subadė durtuvais...

Sedoje konkurencija tarp choristų buvusi labai didelė. Mieste veikė jaunaliuvių ir šaulių organizacijų chorai, Plinkšių dvare buvo įsikūrusi žemės ūkio mokykla, progimnazija. Prie bažnyčios veikė net trys chorai, kurie koncertuodavo parapijos salėje. Šv. Jono bažnyčios rektorius kun. Leonas Jurkus, atkeltas iš Kaltinėnų, 1938 m. subūrė 30 žmonių orkestrą ir nupirko instrumentus.

Sovietmečiu bažnytiniai chorai buvo išvaikyti ir didesnio vaidmens krašto kultūriniam gyvenime negalėjo turėti. Vargonininko darbas buvo prilygintas veltėdžiavimui, už tai muzikas galėjo būti teisiamas.

Kauno Šv. Antano Paduviečio bažnyčios vargonininkas Antanas Tavoras (g. 1930 m.) prisiminė, kad amato jį pramokė Kėdainiuose buvusi vienuolė Luka Andriuskevičiūtė, Kauno arkikatedros vargonininkas Pranciškus Beinaris. Vargonininkavo Kėdainiuose, Veiveriuose, bandė burti chorus, į kuriuos žmonės ėjo slapta. Tačiau noras pačiam mokytis muzikos 1957 m. jį atvedė į Kauno J. Gruodžio muzikos mokyklą. Slapta šeštadieniais vargonininkavo Pažerų bažnyčioje. Susekė saugumas, iš mokyklos pašalino. Norėjo vėl pradėti studijuoti Vilniuje, tačiau reikėjo pristatyti pažymą iš darbovietės. Kad veda bažnytinį chorą, tokie dokumentai netiko. Teko įsidarbinti Jūrės geležinkelio stoties kultūros namuose. Baigus tris kursus, saugumas sužinojo, kad Antanas Tavoras yra ir Kauno Šv. Antano Paduviečio bažnyčios vargonininkas... Iš muzikos mokyklos vėl pašalino.

Penki persekiojimų, terorizavimų, baudimo dešimtmečiai padarė didelį nuostolį bažnytiniam chorams. Turės praeiti dar daug metų, kad sugrįžtų mums, gyvenantiems Lietuvoje, praeities nostalgija visa tam, kas gražu ir tautiška. □



Šačių (dabar - Skuodo r.) bažnyčios choras 1925 m.



Kaltinėnų (dabar - Šilalės r.) bažnyčios choras 1925 m.